

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली कथा र उपन्यास
 पाठ्यांश संख्या : नेपा.शि. ४१६
 पाठ्यांश प्रकृति : सैद्धान्तिक
 तह : बी.एड. चार वर्षे
 वर्ष : प्रथम

पूर्णाङ्क : १००
 उत्तीर्णाङ्क : ३५
 प्रतिहप्ता पाठघण्टी : ६
 समय प्रतिपाठघण्टी : ५५ मि.
 जम्मा पाठघण्टी : १५०

१. पाठ्यांश परिचय

यो पाठ्यांश शिक्षाशास्त्रमा चारवर्षे वसे बी.एड. कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाली विषयमा विशिष्टीकरण गर्न चाहने विद्यार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा आधुनिक नेपाली साहित्यका कथा र उपन्यासको सिद्धान्त, स्वरूप, विकासक्रमको परिचय, प्रवृत्ति एवम् प्रतिनिधि कथाकार र उपन्यासकारहरूको कृतगत विवेचनात्मक अध्ययन गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यस पाठ्यांशका साधारण उद्देश्यहरू तल उल्लेख गरिएका छन् :

- कथाको सैद्धान्तिक परिचयका साथै नेपाली कथाको विकासक्रमको जानकारी प्रदान गर्नु ,
- निर्धारित कथाहरूको आस्वादन बोध तथा विवेचना गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्नु ,
- नेपाली उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचयका साथै यसको विकासक्रम र यसमा देखापरेका मूल प्रवृत्ति एवम् विशेषताहरूको वर्णन गर्न सक्षम तुल्याउनु ,
- निर्धारित उपन्यासको आस्वादन, बोध तथा विवेचना गर्न सक्ने क्षमताको विकास गर्नु ,
- निर्धारित उपन्यासकारका उपन्यासहरूको कृतगत समीक्षा गर्न सक्ने क्षमता अभिवृद्धि गर्नु ।

३. विशिष्ट उद्देश्य तथा पाठ्यविषय

खण्ड क : नेपाली कथा

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
<ul style="list-style-type: none"> • कथाको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • कथाको विधागत स्वरूप निर्धारण गर्न, • कथाको परिभाषा बताउन, • कथाको रचनाविधान बताउन, • कथाको वर्गीकरण गर्न, • अन्य विधासँग कथाको सम्बन्ध बताउन, • लोककथाको परिचय दिई यसका विशेषता बताउन, • नेपाली कथाको विकासक्रमका प्रमुख मोड, धारा उपधारा र तिनका प्रवृत्तिको रेखाङ्कन गर्न , • नेपाली कथाको परवर्ती परम्परा : प्रयोग र प्रवृत्ति केलाउन । 	<p>एकाइ एक : कथा सिद्धान्त र नेपाली कथाको विकासक्रम (२०)</p> <p>१.१ कथा सिद्धान्त १.१.१ स्वरूप १.१.२ परिभाषा १.१.३ रचनाविधान १.१.४ वर्गीकरण</p> <p>१.२ अन्य विधासँग कथाको सम्बन्ध</p> <p>१.३ लोककथा १.३.१ परिचय १.३.२ उपयोगिता १.३.३ विशेषता १.३.४ लोककथा र अन्य कथा</p> <p>१.४ नेपाली कथाको ऐतिहासिक विकासक्रम, प्रमुख मोड, धारा र प्रवृत्ति</p> <p>१.५ नेपाली कथाको परवर्ती परम्परा : प्रयोग प्रवृत्ति</p>
<ul style="list-style-type: none"> • निर्धारित कथाकारहरूको परिचय दिन, • निर्धारित कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, • रचनाविधानअनुसार निर्धारित कथाको विश्लेषण गर्न, • निर्धारित कथाका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न । 	<p>एकाइ दुई : निर्धारित कथाकारहरूका कथाहरू (४०)</p> <p>२.१ निर्धारित कथाकारहरूको परिचय २.२ निर्धारित कथाकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषता २.३ रचना विधानका आधारमा निर्धारित कथाको विश्लेषण २.४ निर्धारित कथाका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या २.५ प्रमुख कथाकार र तिनका कथा २.५.१ गुरूप्रसाद मैनाली : शहीद २.५.२ पुष्कर शमशेर : परिवन्द</p>

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	२.५.३ विश्वेश्वर प्रसाद कोइराला : शत्रु २.५.४ भवानी भिक्षु : सावित्रीको बाखो २.५.५ गोविन्द बहादुर मल्ल 'गोठाले' : निद्रा आएन २.५.६ रमेश विकल : लाहुरी भैसी २.६ प्रेमा शाह : पहेंलो गुलाफ २.७ इन्द्रबहादुर राई : एउटा विचारको यात्रा पथ २.८ मदनमणि दीक्षित : ग्याँस च्याम्बरको मृत्यु २.९ मनु ब्राजाकी : एकान्त २.१० पारिजात : सिटीहलको एउटा बूढो ज्यामी २.११ भागीरथी श्रेष्ठ : चुनौती २.१२ प्रदीप नेपाल : थैले खत्रीको इतिहास २.१३ इस्माली : माछो माछो भ्यागुतो

खण्ड ख : नेपाली उपन्यास

<ul style="list-style-type: none"> उपन्यासको सैद्धान्तिक परिचय दिन, उपन्यासको विधागत स्वरूप निर्धारण गर्न, उपन्यासको परिभाषा दिन, उपन्यासको रचनाविधान गर्न, उपन्यासको वर्गीकरण गर्न, अन्य विधासँग उपन्यासको सम्बन्ध बताउन, नेपाली उपन्यासको विकासप्रक्रियाको प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र तिनका प्रवृत्तिको रेखाङ्कन गर्न, नेपाली उपन्यासमा देखापरेका परवर्ती परम्परा : प्रयोग र प्रवृत्ति केलाउन । 	एकाइ तीन : उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यासको विकासक्रम (२०) ३.१ उपन्यास सिद्धान्त ३.१.१ स्वरूप ३.१.२ परिभाषा ३.१.३ रचनाविधान ३.१.४ वर्गीकरण ३.२ अन्य विधासँग उपन्यासको सम्बन्ध ३.३ नेपाली उपन्यासको ऐतिहासिक विकासक्रम, प्रमुख मोड, धारा, उपधारा र तिनका प्रवृत्ति ३.४ नेपाली उपन्यासको परवर्ती परम्परा : प्रयोग र प्रवृत्ति
<ul style="list-style-type: none"> निर्धारित उपन्यासकारको परिचय दिन, निर्धारित उपन्यासकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, विभिन्न दृष्टिले निर्धारित उपन्यासको विश्लेषण गर्न, निर्धारित उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न । 	एकाइ चार : उपन्यासकार लैनसिंह वाङ्देल र 'मुलुकवाहिर' उपन्यास (२०) ४.१ उपन्यासकार लैनसिंह वाङ्देलको परिचय ४.२ लैनसिंह वाङ्देलका औपन्यासिक यात्रा र प्रवृत्तिहरू ४.३ विभिन्न दृष्टिले 'मुलुकवाहिर' उपन्यासको अध्ययन ४.३.१ संरचना ४.३.२ कथानक ४.३.३ चरित्र ४.३.४ पर्यावरण ४.३.५ सारवस्तु ४.३.६ दृष्टिविन्दु ४.३.७ भाषाशैली ४.३.८ प्रतीक र विम्ब ४.३.९ गति र लय ४.३.१० शीर्षकको सार्थकता ४.३.११ 'मुलुकवाहिर' उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
<ul style="list-style-type: none"> निर्धारित उपन्यासकारको परिचय दिन, निर्धारित उपन्यासकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, विभिन्न दृष्टिले निर्धारित उपन्यासको विश्लेषण गर्न, 	एकाइ पाँच : उपन्यासकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइराला र नरेन्द्रदाइ उपन्यास (१०) ५.१ उपन्यासकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाको परिचय ५.२ उपन्यासकार विश्वेश्वरप्रसाद कोइरालाका औपन्यासिक

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
<ul style="list-style-type: none"> निर्धारित उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न । 	<p>यात्रा र मुख्य प्रवृत्तिहरू</p> <p>५.३ विभिन्न दृष्टिले 'नरेन्द्रदाइ' उपन्यासको अध्ययन</p> <p>५.३.१ संरचना</p> <p>५.३.२ कथानक</p> <p>५.३.३ चरित्र</p> <p>५.३.४ पर्यावरण</p> <p>५.३.५ सारवस्तु</p> <p>५.३.६ दृष्टिविन्दु</p> <p>५.३.७ भाषाशैली</p> <p>५.३.८ प्रतीक र विम्ब</p> <p>५.३.९ गति र लय</p> <p>५.३.१० शीर्षकको सार्थकता</p> <p>५.३.११ 'नरेन्द्रदाइ' उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या</p>
<ul style="list-style-type: none"> निर्धारित उपन्यासकारको परिचय दिन, निर्धारित उपन्यासकारका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, विभिन्न दृष्टिले निर्धारित उपन्यासको विश्लेषण गर्न, निर्धारित उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न । 	<p>एकाइ छ : उपन्यासकार पारिजात र 'शिरीषको फूल' उपन्यास</p> <p>(</p> <p>१०)</p> <p>६.१ उपन्यासकार पारिजातको परिचय</p> <p>६.२ उपन्यासकार पारिजातका औपन्यासिक यात्रा र मुख्य प्रवृत्तिहरू</p> <p>६.३ विभिन्न दृष्टिले निर्धारित उपन्यासको अध्ययन</p> <p>६.३.१ संरचना</p> <p>६.३.२ कथानक</p> <p>६.३.३ चरित्र</p> <p>६.३.४ पर्यावरण</p> <p>६.३.५ सारवस्तु</p> <p>६.३.६ दृष्टिविन्दु</p> <p>६.३.७ भाषाशैली</p> <p>६.३.८ प्रतीक र विम्ब</p> <p>६.३.९ गति र लय</p> <p>६.३.१० शीर्षकको सार्थकता</p> <p>६.३.११ 'शिरीषको फूल' उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या</p>
<ul style="list-style-type: none"> उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्टको परिचय दिन, उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्टका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, विभिन्न दृष्टिले 'भोक र भित्ताहरू' उपन्यासको विश्लेषण गर्न, 'भोक र भित्ताहरू' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न । 	<p>एकाइ सात : उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्ट र 'भोक र भित्ताहरू' उपन्यास</p> <p>(१०)</p> <p>७.१ उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्टको परिचय</p> <p>७.२ उपन्यासकार दौलतविक्रम विष्टका औपन्यासिक यात्रा र मुख्य प्रवृत्तिहरू</p> <p>७.३ विभिन्न दृष्टिले निर्धारित उपन्यासको अध्ययन</p> <p>७.३.१ संरचना</p> <p>७.३.२ कथानक</p> <p>७.३.३ चरित्र</p> <p>७.३.४ पर्यावरण</p> <p>७.३.५ सारवस्तु</p> <p>७.३.६ दृष्टिविन्दु</p>

विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय
	७.३.७ भाषाशैली ७.३.८ प्रतीक र विम्ब ७.३.९ गति र लय ७.३.१० शीर्षकको सार्थकता ७.३.११ 'भोक र भित्ताहरू' उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
<ul style="list-style-type: none"> उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतमको परिचय दिन, उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतमका प्रवृत्तिगत मुख्य विशेषताको निरूपण गर्न, विभिन्न दृष्टिले 'उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य' उपन्यासको विश्लेषण गर्न, 'उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य' उपन्यासका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या गर्न । 	एकाइ आठ : उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतम र 'उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य' उपन्यास (१०) ८.१ उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतमको परिचय ८.२ उपन्यासकार ध्रुवचन्द्र गौतमका औपन्यासिक यात्रा र मुख्य प्रवृत्तिहरू ८.३ विभिन्न दृष्टिले निर्धारित उपन्यासको अध्ययन ८.३.१ संरचना ८.३.२ कथानक ८.३.३ चरित्र ८.३.४ पर्यावरण ८.३.५ सारवस्तु ८.३.६ दृष्टिविन्दु ८.३.७ भाषाशैली ८.३.८ प्रतीक र विम्ब ८.३.९ गति र लय ८.३.१० शीर्षकको सार्थकता ८.३.११ 'उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य' उपन्यासभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या
<ul style="list-style-type: none"> निर्धारित उपन्यासको परिचय दिन, उपन्यासकार होमनाथ सुवेदीको औपन्यासिक प्रवृत्तिहरू निर्धारण गर्न, नेपाली डायस्पोरिक साहित्यका कोणबाट 'यमपुरीको महल' उपन्यासको अध्ययन गर्न । 	एकाइ नौ : उपन्यासकार होमनाथ सुवेदी र 'यमपुरीको महल' उपन्यास (१०) ९.१ उपन्यासकार होमनाथ सुवेदीको परिचय ९.२ उपन्यासकार होमनाथ सुवेदीको औपन्यासिक प्रवृत्ति ९.३ नेपाली डायस्पोरिक (देशपरीय) साहित्यका कोणबाट 'यमपुरीको महल' उपन्यासको अध्ययन

नोट : कोष्ठ भित्रका अङ्कले अनुमानित पाठ घण्टी जनाउँछ ।

४. शिक्षण प्रविधि : प्रत्येक एकाइमा आवश्यकताअनुसार साधारण वा विशिष्ट शिक्षण प्रविधिको उपयोग गरिने छ ।

४.१ साधारण शिक्षणप्रविधि :

एकाइको प्रकृतिअनुरूप पाठ्यपुस्तक, सहायक पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, तालिका र आरेखहरूको प्रयोग गरी व्याख्यान, छलफल, प्रश्नोत्तर र प्रस्तुतीकरणको उपयोग गरिने छ ।

४.२ विशिष्ट शिक्षण प्रविधि :

पाठ्यविषयको प्रकृतिअनुसार एकाइ पाँचदेखि नौसम्मका प्रत्येक एकाइको समीक्षात्मक कार्यपत्र, गोष्ठीपत्र, आवधिक कार्य, समूह कार्य र कक्षा प्रस्तुतिको उपयोग गरिनेछ ।

५. मूल्याङ्कन प्रक्रिया : यस पाठ्यांशको अन्तिम मूल्याङ्कन त्रि.वि. वार्षिक परीक्षा प्रणालीअनुसार लिखित परीक्षाद्वारा गरिने छ । शिक्षण सिकाइको अवधिमा पाठ्यवस्तुको प्रकृतिअनुसार लिखित परीक्षा, समूहकार्य, मौखिक तथा लिखित प्रस्तुतिबाट मूल्याङ्कन गर्न सकिने छ । यस प्रकारको मूल्याङ्कन विद्यार्थीहरूलाई पृष्ठपोषण दिन मात्र प्रयोग गरिने छ ।

वार्षिक परीक्षामा सोधिने प्रश्नको प्रकृति, प्रश्नढाँचा र त्यसको अङ्कभार निम्नानुसार हुने छ -

प्रश्नको प्रकृति	जम्मा प्रश्न सङ्ख्या	उत्तर दिनुपर्ने प्रश्न सङ्ख्या र हरेक प्रश्नका लागि छुट्याइएको अङ्क	पूर्णाङ्क
समूह 'क' : बहुवैकल्पिक प्रश्न	२० प्रश्न	२०×१ अङ्क	२०
समूह 'ख' : छोटो प्रश्न	३ विकल्पसहित ८ प्रश्न	८×७ अङ्क	५६
समूह 'ग' : लामो प्रश्न	१ विकल्पसहित २ प्रश्न	२×१२ अङ्क	२४

६. सिफारिस गरिएका पुस्तक तथा सन्दर्भसामग्रीहरू

सिफारिस गरिएका पुस्तकहरू

अर्याल, भैरव (२०४३) (सम्पा.), साभा कथा, ललितपुर: साभा प्रकाशन (निर्धारित कथा मात्र; एकाइ २ का लागि)

इस्माली (२०५२), माछो माछो भ्यागुतो, ललितपुर : साभा प्रकाशन (निर्धारित कथा मात्र; एकाइ २ का लागि)

कोइराला, विश्वेश्वरप्रसाद (२०२७), नरेन्द्रदाइ, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ ५ का लागि)

गोठाले, गोविन्दबहादुर (२०५०), कथासङ्ग्रह, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ २ का लागि)

गौतम, ध्रुवचन्द्र (२०४८), उपसंहार अर्थात् चौथो अन्त्य, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ ८ का लागि)

नेपाल, प्रदीप (२०६२), धरहराको सहर, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ २ का लागि)

पारिजात, (२०२२), शिरीषको फूल, ललितपुर : साभा प्रकाशन, (एकाइ ६ का लागि)

))))), (२०५४), पारिजात सङ्कलित रचनाहरू ग्रन्थ-३, सिक्किम : निर्माण प्रकाशन (निर्धारित कथा मात्र)

बाइदेल, लैनसिंह (२००४), मुलुकबाहिर, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ ४ का लागि)

विष्ट, दौलतविक्रम (२०३८), भोक र भित्ताहरू, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ ७ का लागि)

मैनाली, गुरुप्रसाद (२०६०), नासो, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ २ का लागि)

श्रेष्ठ, भागीरथी (२०६२), भूमिगत, ललितपुर : साभा प्रकाशन (एकाइ २ का लागि)

साभा प्रकाशन (२०२६), नेपाली गद्यसङ्ग्रह, ललितपुर : साभा प्रकाशन (पहिलो भाग, एकाइ २ का लागि)

सुवेदी, होमनाथ (२०६४), यमपुरीको महल, ललितपुर : साभा प्रकाशन, (एकाइ ९ का लागि)

सन्दर्भसामग्रीहरू

आचार्य, सुषमा (२०५८), लैनसिंह बाइदेलका औपन्यासिक कृतिको मूल्याङ्कन, काठमाडौं : पदमकुमार आचार्य ।

उपाध्याय, केशवप्रसाद (२०३०), साहित्यप्रकाश, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

एटम, नेत्र (२०६१), समालोचनाको स्वरूप, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

गौतम, दीपक (२०६४), समकालीन प्रगतिवादी नेपाली कथाका प्रवृत्ति, काठमाडौं : लेखक स्वयम् ।

थापा, धर्मराज र हंसपुरे सुवेदी (२०४१), नेपाली लोकसाहित्यको विवेचना, काठमाडौं : त्रि.वि., पाठ्यक्रम विकास केन्द्र ।

दाहाल, दुर्गाप्रसाद, (२०६६), नरेन्द्रदाइ उपन्यासको शैलीवैज्ञानिक अध्ययन, काठमाडौं : लेखक स्वयम् ।

दिवस, तुलसी (२०३३), नेपाली लोककथाको केही अध्ययन, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।

नेपाल, घनश्याम (२०६१), आख्यानका कुरा, सिलिगढी : एकता बुक्स ।

पौडेल, परशुराम (२०६५), कथाको रूपविन्यास : सिद्धान्त र विवेचना, काठमाडौं : नवराज बजगाईं

प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह (२०३७), नेपाली उपन्यास र उपन्यासकार, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

प्रधान, प्रतापचन्द्र (२०४०), नेपाली कथावलोकन, दार्जिलिङ : दीपा प्रकाशन ।

))))), (२०४०), नेपाली उपन्यास परम्परा पृष्ठभूमि, दार्जिलिङ : दीपा प्रकाशन ।

बराण, ईश्वर (२०२९), भयालवाट, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।

बराल, कृष्णहरि र नेत्र एटम (२०५६), उपन्यास सिद्धान्त र नेपाली उपन्यास, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
बराल, ऋषिराज (२०६५), उपन्यासको सौन्दर्यशास्त्र, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
राई, इन्द्रबहादुर (२०३१), नेपाली उपन्यासका आधारहरू, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
लामिछाने, यादवप्रकाश (२०६३), कथा-उपन्यास सिद्धान्त र समीक्षा, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
))))), (२०६३), आधुनिक नेपाली उपन्यासमा विसङ्गतिबोध, काठमाडौं : विद्यार्थी पुस्तक भण्डार ।
शर्मा, तारानाथ (२०३९), नेपाली साहित्यको इतिहास, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
शर्मा, मोहनराज (२०५६), समकालीन समालोचना : सिद्धान्त र प्रयोग, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
शर्मा, शरदचन्द्र (२०५०), माध्यमिक नेपाली गद्याख्यान, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
श्रेष्ठ, दयाराम (२०३९), पच्चीस वर्षका नेपाली कथा, काठमाडौं : ने.रा.प्र.प्र. ।
))))), (२०५७), नेपाली कथा भाग-४, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
श्रेष्ठ, दयाराम र मोहनराज शर्मा (२०४६), नेपाली साहित्यको सङ्क्षिप्त इतिहास, ललितपुर : साभा प्रकाशन ।
।
सुवेदी, राजेन्द्र (२०५३), नेपाली उपन्यास परम्परा र प्रवृत्ति, बनारस : भूमिका प्रकाशन ।

पाठ्यांश शीर्षक : नेपाली नाटक, एकाङ्की र निबन्ध	५. उत्तीर्णाङ्क : ३५
पाठ्यांश-संख्या : नेपा.शि. ४१७	६. प्रतिहप्ता पाठघन्टी : ६
पाठ्यांश-प्रकृति : विशिष्टीकरण/सैद्धान्तिक	७. प्रति मिनेट पाठघन्टी : ५० मि.
पूर्णाङ्क : १००	८. जम्मा पाठघन्टी : १५०
तह: बी.एड.चार बर्षे	
बर्ष : प्रथम	

१. पाठ्यांश परिचय

यो पाठ्यांश शिक्षाशास्त्रमा चार बर्से बी.एड. कार्यक्रम अन्तर्गत नेपाली विषय विशिष्टीकरण गर्न चाहने शिक्षार्थीहरूका लागि तयार पारिएको हो । यस पाठ्यांशमा आधुनिक नेपाली साहित्यका नाटक, एकाङ्की र निबन्धको विकासक्रम, प्रमुख प्रवृत्ति र प्रतिनिधि लेखकका नाटक, एकाङ्की र निबन्धको कृतिगत पठन, आस्वादन र विवेचनागत अध्ययन गराउने दृष्टिकोण राखिएको छ ।

२. साधारण उद्देश्य

यो पाठ्यांश पूरा गरेपछि शिक्षार्थीहरू निम्नलिखित कुरामा सक्षम हुनेछन् :

- नाटक र एकाङ्कीको परिचय दिन,
- नेपाली नाटक एवम् एकाङ्कीको विकासक्रमको वर्णन गर्न,
- निर्धारित नाटककार र एकाङ्कीकारहरूको प्रवृत्ति ठम्याउन,
- विभिन्न दृष्टिकोणले नाटक र एकाङ्कीको विवेचना गर्न,
- निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय दिन,
- निर्धारित निबन्धकारका प्रवृत्ति ठम्याउन,
- विभिन्न दृष्टिकोणले निर्धारित निबन्धको विवेचना गर्न ।

एकाइ	एकाइगत विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	प्रतिएकाइ समय
एक	<ul style="list-style-type: none"> • नाटकको सैद्धान्तिक परिचय दिन, • नाटकको विधागत स्वरूप ठम्याउन, • नाटकको परिभाषा बताउन, • विषयवस्तुगत स्वरूप र अन्तिम परिणति, आकारप्रकारगत आयाम र शैलीका आधारमा नाटकको वर्गीकरण गर्न, • नाटकका मुख्य घटक र तत्वको पहिचान गरी विवेचना गर्न • नेपाली नाटकका विकासक्रमको प्रमुख मोड र धारागत प्रवृत्ति ठम्याउन । 	<p>खण्ड 'क' नेपाली नाटकहरूको अध्ययन- अङ्क ५०</p> <p>१. नाटकको सैद्धान्तिक परिचय, वर्गीकरण र विकासक्रम</p> <ul style="list-style-type: none"> • नाटकको विधागत स्वरूप • नाटकको परिभाषा • नाटकको वर्गीकरण (विषयवस्तुगत स्वरूप र अन्तिम परिणति, आकारप्रकारगत आयाम र शैलीका आधारमा) • नाटकका घटक र तत्व : शीर्षकीकरण; कथानकीय चरित्रगत र परिवेशगत आख्यानसंरचना, • अङ्क-दृश्यसंरचना, दृष्टिविन्दु • भाषाशैली • गति र लय • विम्ब-प्रतीक विधान • उद्देश्य • नेपाली नाटकको विकासक्रम, प्रमुख मोड र धारागत प्रवृत्ति 	२०
दुई	<ul style="list-style-type: none"> • नाटककार बालकृष्ण समका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, • विभिन्न नाट्यतत्वका आधारमा अन्धवेग नाटकको विवेचना गर्न, • अन्धवेग नाटकको पठन, आस्वादन 	<p>२. अन्धवेग नाटकको अध्ययन</p> <ul style="list-style-type: none"> • नाटककार बालकृष्ण सम र उनका नाट्यप्रवृत्ति • दुःखान्त नाट्यतत्व (कथानक, परिवेश, चरित्रयोजना, विचारतत्व, दृश्यविधान र पदावली) का आधारमा अन्धवेग नाटकको 	१५

एकाइ	एकाइगत विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	प्रतिएकाइ समय
	<p>र विश्लेषण गर्न,</p> <ul style="list-style-type: none"> अन्धवेग नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	<p>अध्ययन</p> <ul style="list-style-type: none"> अन्धवेग नाटकको पठन, आस्वादन, बोध र विश्लेषण अन्धवेग नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या 	
तीन	<ul style="list-style-type: none"> नाटककार गोपालप्रसाद रिमालका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, विभिन्न नाट्यतःवका आधारमा मसान नाटकको विवेचना गर्न, मसान नाटकको पठन आस्वादन र विश्लेषण गर्न, मसान नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	<p>३. मसान नाटकको अध्ययन</p> <ul style="list-style-type: none"> नाटककार गोपालप्रसाद रिमाल र उनका नाट्यप्रवृत्ति विभिन्न नाट्यतःव (कथावस्तु, परिवेश, चरित्र, भाषाशैली, नाटकीयता, विचार, संरचना, शिल्प तथा भाषाशैली आदि) का आधारमा मसान नाटकको अध्ययन मसान नाटकको पठन, आस्वादन, बोध र विश्लेषण मसान नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या 	१५
चार	<ul style="list-style-type: none"> नाटककार विजय मल्लका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, विभिन्न नाट्यतःवका आधारमा 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको विवेचना गर्न, 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न, 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	<p>४. 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको अध्ययन</p> <ul style="list-style-type: none"> नाटककार विजय मल्ल र उनका नाट्यप्रवृत्ति विभिन्न नाट्यतःव (कथावस्तु, परिवेश, चरित्र, भाषाशैली, नाटकीयता, विचार, संरचना, शिल्प तथा भाषाशैली आदि) का आधारमा 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको अध्ययन 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकको पठन, आस्वादन, बोध र विश्लेषण 'भोलि के हुन्छ ?' नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या 	१५
पाँच	<ul style="list-style-type: none"> नाटककार बासुशशीका नाट्यप्रवृत्ति ठम्याउन, विभिन्न नाट्यतःवका आधारमा 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको विवेचना गर्न, 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	<p>५. 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको अध्ययन</p> <ul style="list-style-type: none"> नाटककार बासुशशी र उनका नाट्यप्रवृत्तिहरू विभिन्न नाट्यतःव (कथावस्तु, परिवेश, चरित्र, भाषाशैली, नाटकीयता, विचार, संरचना, शिल्प तथा भाषाशैली आदि) का आधारमा 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको अध्ययन 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकको पठन, आस्वादन र विश्लेषण 'बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू' नाटकका विशिष्ट पङ्क्तिहरूको व्याख्या 	१४
छ	<ul style="list-style-type: none"> नेपाली एकाइकीको परिचय दिन, नेपाली एकाइकीको विकासक्रम र तिनका मोड, उपमोडहरू निर्धारण गर्न, निर्धारित एकाइकीकारहरूका एकाइकीको तःवगत विवेचना गर्न, एकाइकीहरूको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न एकाइकीभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	<p>खण्ड 'ख' : नेपाली एकाइकीको अध्ययन - अङ्क २५</p> <p>६. एकाइकी परिचय, विकासक्रम, प्रमुख एकाइकीकार र तिनका एकाइकीहरू</p> <ul style="list-style-type: none"> एकाइकीको सैद्धान्तिक परिचय नेपाली एकाइकीको विकासक्रम (प्रमुख मोड र प्रवृत्ति) निम्नलिखित एकाइकीकारका प्रवृत्ति र तिनका निर्धारित एकाइकीको पठन, आस्वादन, बोध तथा तःवगत विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या । हृदयचन्द्रसिंह प्रधान : मरुभूमिका लेखक भीमनिधि तिवारी : भावना गोविन्दबहादुर मल्ल 'गोठाले' : युगको सिकार गोपाल पराजुली : गोलाद्धका दुई छेऊ 	३०

एकाइ	एकाइगत विशिष्ट उद्देश्य	पाठ्यविषय	प्रतिएकाइ समय
		<ul style="list-style-type: none"> अशेष मल्ल : म भनेको हामी मोहनराज शर्मा : अब बाँझो हुन्न सरु भक्त : निमावीय 	
सात	<ul style="list-style-type: none"> निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय दिन, निबन्धको विधागत स्वरूप ठम्याउन, निबन्धका घटक तत्वः (शीर्षकीकरण, विषयवस्तु, भाव, विचार समेत) र त्यसको निबन्धन, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य, विम्बप्रतीक, भाषाशैलीको पहिचान गर्न, नेपाली निबन्धको वर्गीकरण गर्न, निबन्धको परिभाषा बताउन । 	खण्ड 'ग' : नेपाली निबन्धको अध्ययन अङ्क २५ ७. निबन्धको सैद्धान्तिक परिचय <ul style="list-style-type: none"> निबन्धको विधागत स्वरूप निबन्धको परिभाषा निबन्धका घटक तत्व : (शीर्षकीकरण, विषयवस्तु, भाव र विचार समेत) र त्यसको निबन्धन, दृष्टिविन्दु, उद्देश्य, विम्बप्रतीक र भाषाशैली निबन्धको वर्गीकरण निबन्धको परिभाषा 	१५
आठ	<ul style="list-style-type: none"> नेपाली निबन्धको परिचय दिन नेपाली निबन्धको विकासक्रम र तिनका मोड, उपमोडहरू निर्धारण गर्न, निर्धारित निबन्धकारहरूका निबन्धको तत्वगत विवेचना गर्न, निबन्धहरूको पठन, आस्वादन र विश्लेषण गर्न, निबन्धभित्रका विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या गर्न । 	८. निम्नलिखित निबन्धकारका प्रवृत्ति र तिनका निर्धारित निबन्धको पठन, आस्वादन, बोध तथा तत्वगत विवेचना र विशिष्ट पङ्क्तिको व्याख्या <ul style="list-style-type: none"> बालकृष्ण सम : देखेको लक्ष्मीप्रसाद देवकोटा : नेपाली साहित्यका सर्वश्रेष्ठ पुरुष बदरीनाथ भट्टराई : देशप्रेम हृदयचन्द्रसिंह प्रधान : तस्विर शङ्कर लामिछाने : एक पत्र सम्पादकलाई केशवराज पिँडाली : शूरवीरहरूको नरकयात्रा श्यामप्रसाद शर्मा : एक घन्टा बिताउन भैरव अर्याल : भान्सा भो हजूर ? कृष्णचन्द्रसिंह प्रधान : शालिक (शालिकमा सङ्कलित) डा. तारानाथ शर्मा : आँसु छर्किकँदै जान्छ देवीचन्द्र श्रेष्ठ : ताकलाकोटदेखि मानसरोवरसम्म डा. दुर्गाप्रसाद भण्डारी : रोम जलिरहेछ, निरो बाँसुरी बजाइरहेछ युवराज नयाँघरे : बोलीको बगैँचा 	२६

शिक्षण विधि : प्रत्येक एकाइमा आवश्यकताअनुसार व्याख्यान, प्रश्नोत्तर, छलफल तथा प्रस्तुतीकरण विधिको उपयोग गरिनेछ ।

शिक्षणसामग्री : एकाइको प्रकृतिअनुरूप पाठ्यपुस्तक, सहायक पुस्तक, सन्दर्भ पुस्तक, पाठपत्र, तालिका र आरेखहरूको उपयोग गरिनेछ ।

मूल्याङ्कन प्रक्रिया : यस पाठ्यांशको अन्तिम मूल्याङ्कन त्रि.वि. परीक्षा प्रणालीअनुसार लिखित परीक्षाद्वारा गरिनेछ तर कक्षा कार्यकलापका रूपमा पाठ्यवस्तुको प्रकृतिअनुसार समूहकार्य, मौखिक तथा लिखित प्रस्तुति पनि गराउन सकिने छ ।

वार्षिक परीक्षामा सोधिने प्रश्नको प्रकृति, प्रश्नढाँचा र त्यसको अङ्कभार निम्नानुसार हुनेछ -

प्रश्नको प्रकृति	जम्मा प्रश्न सङ्ख्या	उत्तर दिनुपर्ने प्रश्न सङ्ख्या	अङ्कभार
समूह 'क' : बहुवैकल्पिक प्रश्न	२०	२०×१ अङ्क	२० अङ्क
समूह 'ख' : छोटो प्रश्न	तीन विकल्पसहित ८ प्रश्न	८×७ अङ्क	५६ अङ्क
समूह 'ग' : लामो प्रश्न	एक विकल्पसहित २ प्रश्न	२×१२ अङ्क	२४ अङ्क
		जम्मा	१०० अङ्क

सन्दर्भसूची

पाठ्यपुस्तक

- अधिकारी, रामलाल (१९७७ ई.), नेपाली एकाङ्की यात्रा, नेपाली साहित्य सञ्चयिका, दार्जिलिङ्ग, (एकाइ ६ का लागि) ।
- अर्याल, भैरव (सम्पा), साभ्का निबन्ध, ललितपुर : साभ्का प्रकाशन (एकाइ ८ का लागि) ।
- अर्याल, भैरव (२०२८), इतिश्री, कौवा प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।
- तिवारी, भीमनिधि, एकाङ्की पल्लभ, तिवारी प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।
- देवकोटा, लक्ष्मीप्रसाद (२०५०), लक्ष्मी निबन्धसङ्ग्रह, साभ्का प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ८ का लागि) ।
- नयाँघरे, युवराज, काठमाडौंलाई कोर्दा, ने.रा.प्र.प्र., काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।
- पराजुली, गोपाल (२०३७), गोलार्द्धका दुई छेउ, साभ्का प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।
- पिंडाली, केशवराज (२०३९), खै खै, साभ्का प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।
- पोखरेल, रामचन्द्र (२०६२), नेपाली नाटक, सिद्धान्त र समीक्षा, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार (एकाइ १, २, ३, ४ र ५ का लागि) ।
- प्रधान, कृष्णचन्द्रसिंह, शालिक, साभ्का प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।
- बन्धु, चूडामणि (सं.) (२०४०), साभ्का एकाङ्की, साभ्का प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।
- भण्डारी, दुर्गाप्रसाद (२०६४), निरो बाँसुरी बजाइरहेछ, गणेशमानसिंह प्रतिष्ठान, काठमाडौं । (एकाइ ८ का लागि)
- मल्ल, विजय (२०२८), पत्थरको कथा, साभ्का प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ४ का लागि) ।
- मल्ल, अशेष (२०४५), अनादिक्रम, साभ्का प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ६ का लागि) ।
- रिमाल, गोपालप्रसाद (२०४०), मसान, साभ्का प्रकाशन, काठमाडौं (एकाइ ३ का लागि) ।
- लामिछाने, शंकर (२०५७), एब्सट्रयाक्ट चिन्तन : प्याज, (द्वि.सं.) भावक अभियान नेपाल, काठमाडौं (एकाइ ८ का लागि) ।
- शशी, बासु (२०४५), बाँसुरीमा नअटाएका धुनहरू, ने.रा.प्र.प्र., काठमाडौं (एकाइ ५ का लागि) ।
- श्रेष्ठ, देवीचन्द्र (२०४२), हुम्ला बोल्छ मानसरोवरमा, साभ्का प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ८ का लागि) ।
- सम, बालकृष्ण (२०३९), अन्धवेग, साभ्का प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ २ का लागि) ।
- सरुभक्त, निमावीय, साभ्का प्रकाशन, ललितपुर (एकाइ ६ का लागि) ।

सन्दर्भ सामग्री

- नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, सम्प्रेषण अङ्क १-४ ।
- भण्डारी, पारसमणि र अरू (२०६४), नेपाली नाटक, एकाङ्की र निबन्ध, विद्यार्थी पुस्तक भण्डार, काठमाडौं ।